

KNJIŽNA IN DRUGA POROČILA

Friedrich Morton, *Hallstatt und die Hallstattzeit. 4000 Jahre Salzkultur* (Verlag des Musealvereines in Hallstatt), Hallstatt 1953, 122 str., XXXVIII tabel fotografij.

S posvetilnimi uvodi zveznega ministra za prosveto Kolba in R. Pittonija opremljena knjiga neumornega raziskovalca svojega kraja F. Mortona je izšla kot prvi del poljudne monografije o zgodovini Hallstatta in prikazuje življenje tistega časa, ki je s svojimi najdbami ustvaril evropski prazgodovini neminljiv pojem kulturnega procvita ilirske dobe. Strastno navdušenje pisca za podobo in preteklost tega na strmo obrežje Hallstattskega jezera pod Dachsteinom priraslega kraja daje uvodniku in ostali vsebini poseben žar, ki bo približal arheološki Hallstatt vsem ljubiteljem prazgodovine, s strnjenim vsestranskim opisom najdišča, z najvažnejšo literaturo pa bo uspešno informiral tudi zahtevnejšega arheološkega bralca.

Preden preide na kronološko zajeti prazgodovinski razvoj kraja, opiše avtor sedem podob Hallstatta od današnjih dni do dobe pred 4000 leti. V literarno obarvanem razpravljanju omenja najprej najdbe kamenitih sekir, ki bi govorile za to, da so koliščarski prebivalci jezer v Salzkammergutu prvi tod iskali sol, dasi dopušča možnost, da predstavljajo te najdbe najstarejše orodje poznejših hallstattskih rudarjev železne rude. Vsekakor ob obrežjih Hallstattskega jezera doslej niso bili odkriti sledovi kolišč, čeprav drugod v bližini ni ležišč soli. Neolitski obiskovalci Hallstatta naj bi bili torej le potujoči lovci in po avtorjevem mnenju tudi prvi odkritelji soli. Vendar pripadajo najstarejši sledovi selišča šele dobi ranih žarnih grobišč (bronasta doba D), ki pa kažejo morebiti le na periodično naselitev.

Svoj svetovni pomen je dobil Hallstatt šele v železni dobi. Dasi je odljudna zaprtost kraja še pred kakšnimi sto leti, kakor tudi namerna izolacija rudarskega Salzkammerguta v srednjem veku vzbujala videz, da je bil Hallstatt v preteklosti podoben »Trnjamčici«, poudarja avtor pravilno, da je bil kraj v razcvetu svoje dobe eno izmed pomembnih središč prazgodovinske Evrope. Zato poskuša najti pota, ki so iz italjskih ravnin in iz Podonavja vodila k solnemu rudniku, skritemu med gorami. Medtem ko je k Donavi vodila ugodna pot vzdolž reke Traune, so se v ostale smeri potujoči trgovci morali prebijati skozi soteske in preko prelazov. Po takih poteh so prišli v Hallstatt v zameno za sol jantar, baker, kositer, grafit in sloveči izdelki italске kovinske obrti. Ker so bili prvi predmeti najdeni že v začetku preteklega stoletja, divji kopači pa so v naslednjih desetletjih marljivo opravljali svoje uničevalno delo, je velik del hallstattskih najdb bil izgubljen ali pa raztresen po Evropi, še preden je bila na Dunaju postavljena sistematična zbirka. Zanesljive grobne podatke pa so dala šele predvojna izkopavanja F. Mortona, ki so delno obogatila tudi domači krajevni muzej.

Pri opisovanju hallstattskega rudarstva opozarja avtor na svojevrstnost alpskih solnih ležišč, kjer je sol v različnih množinah pomešana z glino in drugimi snovmi v trdno kamenino (Haselgebirge), iz katere jo je treba šele izlužiti. Način pridobivanja soli je tudi od hallstattskih rudarjev terjal izkušenj in znanja. Ker po dosedanjih najdbah ugotavljanje tega postopka še ni mogoče,

navaja avtor primerjave keltskih topitev in izparevanja soli v najdišču Schwäbisch-Hall. Prav tako neznan je tudi obseg hallstattskodobnega rudnika. Dosedanji sledovi so bili odkriti bolj ali manj po naključju pri sodobnem širjenju obrata. Po podatkih, ki jih navaja avtor, so bili najnižji rovi odkriti v globini 350 m, največja oddaljenost od vhoda pa znaša doslej 390 m. V zasipu takih opuščenih rogov, ki jih pogorje samo zapira (Heidengebirge), so bili odkriti najpomembnejši sledovi hallstattskodobnih rudarjev, solni sestav plasti pa jim je ohranil prvotno strukturo. Po enem samem odkritem nezasutem rovu, orodju in priboru rekonstruirava avtor delovne metode. Z bronastim cepinom, glavnim rudarskim orodjem, so bile v stene in strop vsekane globoke brazde, ki so imele oblike počez razpolovljenega srca, od koder so izsekavali solne plošče in jih v usnjenih oprtnikih nosili na plano. Globoki rovi so bili osvetljeni s trskami in bakljami, kot se sedaj često najdejo. Mnogo manj podatkov pa obstoji za rekonstrukcijo oblačil. Pred dve sto leti odkritega železnodobnega zasutega rudarja so s ponovnim pokopom prepustili uničenju z oblačili vred, iz manjših ostankov pa je razvidno, da sta bili glavni surovini za izdelavo oblačil koža in volna. Spričo tega poskuša avtor rekonstruirati oblačila posredno preko reliefnih figur na situlah, kot to najbolje dokazuje v krajevnem muzeju postavljena diorama. O prehrani pričajo tudi v zasutih jamah ohranjeni ostanki človeškega blata (Exkremente), v katerih so našli neprežvečena zrna prosa, ječmena in boba kot ostankov kaše. Jabolka in črešnje so bile dopolnilo take prehrane. K proučevanju prehrane pritegne avtor tudi izsledke novjših raziskav zobovja na ohranjenih skeletih.

Doslej je bilo v Hallstattu odkritih le dvojne ostankov koč, ki sta dokaz, da so bili stanovanjski objekti hallstattske dobe grajeni iz dolgih okroglih brun, na vogalih medsebojno učvrščenih z urezi. Kraj bivališč je malo znan, avtor pa je mnenja, da so bila delno ob vseh v rove, delno na ugodnih mestih gorske dolinice nad jezerom in na pobočjih pod njo, torej ne v strnjeni obliki, kot pri poljedelskih naselbinah. Njegova zasluga je, da začena doslej malo obravnavana tehnična vprašanja hallstattskodobnega rudarstva (vloga vode, zračenja itd.), ki so potrebna še temeljitih raziskav.

V poglavju o hallstattskem grobišču so navedene najprej za celotno starejšo železno dobo veljavne datacije, med katerimi pripisuje Reineckevi poglavitni pomen. Visoko nad jezerom v ozki gorski dolinici ležeče grobišče je zavzemalo tisti prostor, ki spričo svoje osojnosti in vlage ni prišel v poštev za naselitev. Število grobov bo ob stoletnem uničevanju ostalo neznano. Segali so od vrhnjega dela proti nižjim pobočjem in bili v mlajši fazi tudi žgani. V tem primeru je bil pepel pravilno nasut kar v jamo. Med posebnostmi navaja avtor dvojne skeletne grobove, grobove z delno sežganim, delno pokopanim mrtvecem, a tudi grobove, kjer je bil pokopan le del trupla. Kupi živalskih kosti ponekod med grobovi naj bi bili znak kulturnih obredov.

Med grobnimi pridevki dokazujejo bronasti izdelki razcvet kovinske industrije. Lokaste, živalske, čolničaste, očalne, polmesečne, kačaste, ploščate itd. fibule, igle-lasnice, raznovrstne zapestnice, prstani, uhani, ovratnice, bronaste posode raznih tipov od situl in kotličev do skodelic, pasne sponse, votivne živalske figurice tvorijo tipični inventar hallstattske dobe. Orožje, predvsem meči, bodala, sulične osti itd. je bilo splošno bronasto, v poznejši fazi pa tudi železno. Avtor podpira naziranje, da med kovinskimi predmeti v Hallstattu ne gre iskati le italškega importa, temveč po tujih izdelkih posnemano domačo bronasto obrt, ki je dosegla italški enakovredne izdelke. Keramika je med pridevki le omenjena.

Od orisa hallstattskega najdišča prehaja avtor k zgoščenemu opisu najdišč hallstattske dobe v Avstriji, ob katerem ugotavlja, da so hallstattski plani grobovi ob običajnih gomilnih grobiščih precejšnja izjema. Nato sledi poglavje o hallstattskodobni tehniki, ki zajema krajše opise kovinskih obdelav (tolčenje, punciranje, graviranje, zakovanje, ulivanje, tavširanje, kovanje, kaljenje železa itd.), predelovanje lesa, lončarstvo, tkalstvo, strojenje in drugo. Omenjena je v prejšnjem stoletju odkrita in nato raztresena založna najdba bronastih predmetov iz Hallstattu. Poglavji o zdravstvu in gorski sončni uri zaključujeta opis tega prazgodovinskega obdobja. Povzete ugotovitve o zdravljenju in boleznih temelje deloma na raziskanih skeletih in zaokrožajo kulturno podobo tega časa.

Pri obravnavanju keltske dobe meni avtor, da so Kelti prišli v ta kraj že v 4. stoletju. Keltem pripisuje dvojce seliščnih najdb in nekaj grobov na grobišču. Iz pozne latenske dobe je pomemben sedaj v krajevnem muzeju razstavljeni del rova iz gorske police Dammwiese, najdbe tega časa pa izvirajo tudi iz doline ob rečici Lahni, kjer je obstajala pozneje rimska naselbina. V latenskem času so še pridobivali sol. Kelti pa so pri tem po avtorjevem mnenju nadzirali domače prebivalstvo in se pozneje spojili z njimi. Dasi so rimske najdbe ob Lahni precejšnje (ostanki stavb, bogata sigillatna in hišna keramika, na sigillatne posode vrezana imena, stekleno posodje, železno orodje, bronaste kolenaste fibule, novci in kosti domačih živali) in hkrati s 25 grobovi kažejo na dolgotrajnejšo naselbino (od leta 50 po n. št. do 4. stoletja), ki je bila s trgovskimi potmi zvezana z rimskimi središči v Noriku, iz antičnega obdobja ni več sledov o rudarstvu.

Propad antične naselbine pomeni tudi konec klasičnega obdobja hallstattske zgodovine. V 14. stoletju prične habsburška država obnavljati solne rudnike in v naslednjih stoletjih nastane nad ostanki prazgodovinske naselitve to, kar je mestece danes: moderniziran rudarski kraj in vedno pomembnejša turistična postojanka, h katere slovesu prispevajo nemalo tudi opisane najdbe.

Stanko Pahič

Herbert Jaudarek: *Die Strassen der Römer*, (Die oberösterreichischen Altstrassen), (Schriftenreihe der o.-ö. Landesbaudirektion Nr. 10), Wels 1951, 254 strani, 3 karte in 16 fotografij.

Med knjižnimi deli o naravi, gradnjah in naselitvi, ki jih je za svoje področje v povojnem času izdala gornjeavstrijska deželna gradbena direkcija, je Jaudarekovo eno tistih, ki po svoji tematiki posegajo v področje arheološke vede. Avtor sam je po poklicu geometer in je na arheološko področje prišel po naključju preko raziskav rodbinskih in krajevnih imen, za seboj pa ima tudi nekaj manjših izkopavanj rimskih objektov. Po svojem poklicu povsem vezan na terensko delo, se je po tridesetih letih izkušenj obravnav rimskih cest lotil tem laže, ker dodobra pozna vso deželo. Zato je k problematiki tega vprašanja doprinesel nekaj, kar mnogi strokovni avtorji radi opuščajo — podrobne podatke s terena samega. Poljudno pisana knjiga je bolj kot arheologom namenjena gradbenim inženirjem in drugim strokovnjakom, ki imajo opravka s cestnimi deli, prinaša pa tudi v arheološkem pogledu upoštevanja vreden pregled o stanju poznavanja cest v Gornji Avstriji. Poleg obravnave za osnovo vzetih antičnih virov sestavljajo knjigo predvsem avtorjeva lastna opažanja in ugotovitve. Po naslovu sodeč predstavljata le del obsežnejše monografije o zgodovini cest gornjeavstrijske dežele, a se tudi v rimski dobi omejuje le na obravnavo treh glavnih rimskih cest, medtem ko naj bi bile manj pomembne obdelane posebej.

Na začetku je objavljen seznam literature, sestavljen v glavnem na podlagi dosedanjih deželnih bibliografij. Tu dokaj izčrpno zajema dela splošnega in lokalnega značaja, poleg tega pa tudi literaturo o posameznih krajih z antičnimi najdbami, ki tvori tako dopolnilo h karti rimskih najdišč v prilogi.

Med najpomembnejše dele knjige sodi vsekakor poglavje »Pregled in uvod«, ki na svojih petdesetih straneh predstavlja nekaj metodični učbenik praktičnega raziskovanja sledov antičnih cestnih tras na terenu. Iz njega je razvidno, da se je avtor v svoji poklicni praksi uspešno približal zapletenosti pojavov, ki jih mora upoštevati vsak raziskovalec rimskih cest na terenu. Najprej prikazuje laičnim bralcem namenjeni pomen dveh poglavitnejših virov, itinerarijev in »Tabule Peutingeriane«, pri čemer opozarja na nepreverjeno točnost rimskih meritev, ki bi jih bilo mogoče kontrolirati predvsem po razdalji med in situ najdenimi miljniki na terenu. Lokaliziranje obcestnih postaj čisto naleti na težkoče, ker so razdalje v virih navedene vselej v celih miljah, za skromnejšimi menjališči (mutationes) pa ni ostalo mnogo sledov. Avtor sklepa, da so bile te postaje najčešče na križiščih in cepiščih poti, kjer morajo biti ostanki rimskih stavb v bližini dober znak zanje. Ceste so — sodeč po terenskih izkušnjah — tekle predvsem po pobočjih in hrbtih gričev in manj po dolinah, pri čemer so imele prednost ravne črte ne glede na strmino. Reke so včasih